

Բենիկ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ԱՆՈՒԲՅԱՆ ԳԵՏԻ ՎԵՐՆԱՀՈՎՏԻ ԱՍՐՈՑՆԵՐԸ

«Ախուրյանի ավազանի ամրաշինական կառույցները» պետական ֆինանսավորմամբ իրականացվող թեմայի շրջանակներում ձեռնամուխ եղանք հետախուզական այցեր կատարելու Ախուրյան գետի ակունքներում և վերնահովտում՝ Արփի լճի արևելյան, հյուսիսարևելյան ափին և Ամասիա գյուղի շրջակայքում (Քարտեզ 1): Հետախուզական աշխատանքների շնորհիվ փաստագրվել են մի շարք նոր հուշարձաններ, որոնք մտնում են Ախուրյան գետի ամրաշինական համակարգի մեջ:

Ձորակերտ: Ձորակերտ գյուղը գտնվում Արփի լճի հյուսիսարևելյան կողմում, քարքարոտ ու բլրոտ վայրում: Գյուղի հյուսիսարևելյան հատվածում գտնվում է «Պուլոզ սար»-ը, որի գագաթին են կիկլոպյան շարվածքով ամրոցի մնացորդները: «Պուլոզ սարի» ամրոցը գտնվում է ծովի մակերևույթից 2140 մ բարձրության վրա¹ (նկ. 1-2): Բլուրի գագաթը արհեստական հարթեցված է, որտեղ նկատվում են եռաշարք պարիսպների հետքեր, իսկ պարիսպների մեջ՝ 7-9 շրջանաձև հիմքով սենյակների մնացորդներ: Պարսպի առաջին շարքից պահպանվել է միայն բլրի հարավահայաց կողմում՝ 0.8 մետր բարձրությամբ (նկ. 3): Բլրի լանջերին և գագաթնամերձ հատվածում մեծ քանակությամբ առկա են միջնադարյան խեցանոթների վերգետնյա բեկորներ: Գյուղացիների վկայությամբ, համայնքում շինարարությունների ժամանակ մեկուկես մետր խորության մեջ բացվել էին կարասներ, որոնք կտրվել են: Սրանք, ըստ երևույթին, եղել են կարասային թաղումներ, քանի որ, նույն գյուղացիների վկայությամբ, կարասների մեջ կային մարդկային ոսկորների մնացորդներ: Գագաթ բարձրացող հողե ճանապարհի ձախ կողմում՝ ավազի հանքի կտրվածքի վերին մասում, հողի մակերևույթից 60 սմ խորության մեջ պահպանվել են արևելք-արևմուտք կողմնորոշմամբ, հարթ ծածկասալերով, երկու կիսավեր սալարկղային դամբարաններ (նկ. 4):

Ավազահանքից հյուսիս՝ գագաթ գնացող հատվածում կա դեպի հարավ բացվող քարանձավ, որը, գյուղացիների վկայությամբ, ժամանակին ունեցել է մեծ չափեր, սակայն աստիճանաբար փլվել է և մուտքը փակել: Քարանձավի մուտքի մոտ և լանջին նույնպես առկա են միջնադարյան խեղեցենի բեկորներ: Բլրի հարթեցված գագաթին տուֆից ու որձաքարից կիկլոպյան շարվածքով կառուցված է պարիսպ, որի մեջ ընթերցվում է բնակավայրը: Պատերի պահպանված բարձրությունը հասնում է մինչև 1 մետրի, հաստությունը՝ 1.20 մ (նկ. 5-6): Բլրի արևելյան, արևմտյան և հյուսիսային կողմերում նկատվում են շրջանաձև հիմքով աշտարականման կառույցների մնացորդներ: Վերգետնյա նյութը միջնադարյան է: Հուշարձանի թվագրության ճշգրտության համար անհրաժեշտություն կա կատարելու հետախուզական պեղումներ:

¹ Աշխարհագրական կոորդինատներն են՝ 41.05՝ 44.39 N և 43.39՝ 51.18:

Բերդաշեն: Բերդաշենը գտնվում է Ախուրյան գետի աջ ափին՝ ծովի մակերևույթից 2020 մ բարձրության վրա: Գյուղի եզրին՝ Ամասիա-Բերդաշեն ճանապարհի աջ կողմում, բլրի վրա գտնվում են միջնադարյան ամրոցի մնացորդներ: Ձվաձև բլրի (հյուսիս-հարավ՝ 43 մ, արևելք-արևմուտք՝ 30 մ) վրա կառուցված, դիմացի կողմից հարթեցված, ներսի կողմից՝ անմշակ, որձաքարից պարիսպն ունի տեղ-տեղ հասնող 1.2 մ բարձրություն (նկ. 7), հարավարևելյան հատվածում պահպանված պարսպի երկարությունը հասնում է մինչև 25 մետրի (նկ. 8): Դատելով պահպանված մնացորդներից՝ մուտքը եղել է արևելյան կողմից: Անմիջապես բլրի ստորոտին ընկած են միջնադարյան տապանաքարերը, որոնցից մեկին եպիսկոպոսական գավազան է պատկերված: Հաստ ճիմահողի և հուշարձանի խաթարվածության պատճառով վերգետնյա նյութերը խիստ սակավ են: Պարսպի մոտից հավաքած խեցեղենը վերաբերում է վաղ և զարգացած միջնադարին: Հուշարձանի թվագրության ճշգրտության համար անհրաժեշտություն կա կատարելու հետախուզական պեղումներ:

Ամասիա գյուղի մոտ կատարված աշխատանքների արդյունքում փաստագրվել են Ամասիա-Բերդաշեն ճանապարհի աջ կողմում գտնվող, շրջանաձև հիմքով մի քանի կառույցների մնացորդներ և այլ կառույցներ (նկ. 9): Սրանք գտնվում են ծովի մակերևույթից 2020 մ բարձրության վրա: Վերգետնյա նյութը վերաբերում է վաղ միջնադարին:

Դաշտային հետախուզական աշխատանքների արդյունքում հայտնաբերված ամրաշինական կառույցները լուսանկարվել, մանրամասն նկարագրվել, նախնական թվագրվել և քարտեզագրվել են:

Քարտեզ I

Ախուրյան գետի ափունքներում և վերնահովտի՝ Արփի լճի արևելյան, հյուսիսարևելյան ափի և Ամասիա գյուղի շրջակայքի հնագիտական հուշարձանները

Նկար 1 Զորակերտի «Պուլոզ սարի» ամրոցը

Նկար 2 «Պուլոզ սարի» ընդհանուր տեսքը

Նկար 3. Զորակերտի ամրոցի պարսպի առաջին շարքից պահպանված հատված

Նկար 4 Սալարկղային թաղումներ «Ուլոզ սարի» հարավարևմտյան կողմում

Նկար 5 Զորակերտի ամրոցի արևմտյան պարսպի մնացորդները

Նկար 6 Զորակերտի ամրոցի հարավահայաց պարսպի մնացորդները

Նկար 7 Բերդաշենի ամրոցի ընդհանուր տեսքը

Նկար 8 Բերդաշենի ամրոցի պարսպը հարավից

Նկար 9 Ամասիա գյուղի մերձակայքում գտնվող շրջանաձև կառույցը

**ФОРТИФИКАЦИОННЫЕ СООРУЖЕНИЯ ВЕРХОВЬЯ
БАССЕЙНА РЕКИ АХУРЯН***Резюме**Б. Варданян*

Вокруг озера Арпи, у истока верховья реки Ахурян, были проведены разведочные работы, во время которых были найдены новые фортификационные сооружения. Так, на восточном берегу озера Арпа, на территории с. Бердашен, найдено фортификационное сооружение, высота стен которого местами достигает до 1.2 метра, а длина - 25 метров. У подножия холма были зафиксированы раннехристианские захоронения в каменных ящиках. На северо-восточном берегу озера Арпа, на территории с. Зоракерт, были зафиксированы по сей день неизвестные фортификационные сооружения: могильник и пещера, превращенная в жилище. На территории с. Амасия найдено несколько кругообразных сооружений и другие археологические памятники. Из всех мест, где велись разведочные работы, был собран подъемный материал, который относится к раннему и развитому средневековью. Все новонайденные памятники сфотографированы, описаны и задокументированы, предварительно датированы и нанесены на карты.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

*Վարդանյան Բենիկ Վարդանի - ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն,
E-mail: vbenik@yahoo.com*